

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Muxammadiev Akmal Ganievich</i> TOSH DAVRIDA KVARIS XOMASHYOSIDAN FOYDALANISH MASALASINI O'RGANISH	10-15
<i>Xujaniyazov Uktam Yeshbayevich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'ZBEKISTONDA MADANIYAT SOHALARI RIVOJLANISHINING ASOSIY TENDENSIYALARI (QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA)	16-21
<i>Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Xamidova Ominaxon</i> ANTI-K TEATR	22-25
<i>Ravshanov O'ktamali Rustam o'g'li</i> SOPOL IDISHLARDAGI EPIGRAFIKA	26-29
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> O'ZBEK OLIMLARI VA MUTAXASSISLARINING GLOBAL FAN VA TEXNOLOGIYA RIVOJIGA TA'SIRI: TARIXDAN HOZIRGI	30-33
<i>Esanova Nilufar</i> O'ZBEKISTONNING SANOAT SOHASIDA KADRLAR TAYYORLASH SIYOSATI: ILMIY ASOSLAR VA DOLZARB MASALALAR	34-38
<i>Asadova Ra'no Baymanovna, Ashurova Qunduz Abduxoliq qizi</i> QASHQADARYO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING RIVOJI (1990–2025): MANBALAR, MUAMMOLAR VA TENDENSIYALAR	39-42
<i>Umarqulova Gulchiroy Fayzulla qizi</i> JIZZAX CHO'LLARINING O'ZLASHTIRILISHI VA MIRZACHO'L VA DO'STLIK TUMANLARINING TASHKIL TOPIHI TARIXIDAN	43-47
<i>Shirinova Nargiza Faxritdinbek qizi</i> XIX ASR IKKINCHI YARMI – XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA DORISHUNOSLIK AN'ANALARI TARIXIDAN	48-53

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Akbarov Husan O'zbekxonovich</i> BOG'DORCHILIK XO'JALIKLARINING ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK MODELLAR ASOSIDA BAHOLASH	54-59
<i>Asqarova Nargiza Ilhomxo'jayevna</i> KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ILG'OR XORIY TAJRIBASI	60-67
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI ORGANLARINI RAQAMLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI VA MUAMMOLARI	68-72

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Abilov O'rol Murodovich</i> OPTIMIZM-PESSIMIZMNING IJTIMOY VA GNOSEOLOGIK ASOSLARI	73-81
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> AXLOQ VA FOYDA O'RTASIDAGI DIALEKTIKA: IQTISODIY RATSIONALIZMGA AKSIOLOGIK YONDASHUV	82-90
<i>Yuldashev Rustam Daniyrovich</i> YOSHLAR TARBIYASIDA DINIY-MA'RIFIY TUSHUNCHANING O'RNI VA AHAMIYATI	91-98
<i>Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna</i> JAMOATCHILIK NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	99-105
<i>Narziyev Zubaydillo Ibodilloevich</i> AZIZIDDIN NASAFIYNING TASAVVUF ILMIGA OID QARASHLARINING METODOLOGIK TAHLILI	106-112
<i>Mamajonov Sanjarbek Hamrajonovich</i> SOTSIAL INJENERIYANING RIVOJLANISH TARIXI VA METODOLOGIYASI	113-118
<i>Rajabov Ilxom Mustafoevich</i> ZAMONAVIY TA'LIM PARADIGMALARI (RAQAMLI TA'LIM, KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV, UZLUKSIZ TA'LIM): IJTIMOY-FALSAFIY TAHLIL	119-123
<i>Toirov Ilxom</i> MADANIYAT VA KUNDALIK HAYOT DIALEKTIKASI	124-127
<i>Mamatnazarov Lazizbek To'raquliyevich</i> ZO'RAVONLIK IJTIMOY-XATARLI XULQ-ATVOR SIFATIDA: MAZMUNI VA MOHIYATI, OQIBATLARI	128-131
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MODERNIZATSIYA SHAROITIDA YOSHLAR AXLOQIY QADRIYATLARINING TRANSFORMATSION DINAMIKASI	132-136
<i>Нурмухамедова Севара Бадриддиновна</i> ВЛИЯНИЕ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ	137-141
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR SALOMATLIGI VA IJTIMOY SHAKLLANISH: STRESS, DEPRESSIYA, RUHIY SALOMATLIK, JAMOATCHILIK VOSITASI SABOQLARI ...	142-145
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdamovna</i> YOSHLAR MEHNAT MADANIYATI VA UNING JAMIYAT RIVOJIGA TA'SIRI	146-150
<i>Abdusalimov Abror Vali ug'li</i> MIRZO G'OLIB VA MUHAMMAD IQBOL IJODIDAGI FALSAFIY, MA'NAVIY VA BADIY MUSHTARAKLIK	151-158
<i>Maxmudov Izzatillo Ne'matilloevich</i> IJTIMOIY ADOLAT: NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI VA ZAMONAVIY TALQINI	159-163
<i>Aripov Alisher Sayfiddinovich</i> KORRUPSIYA TUSHUNCHASINING ILMIY-METODOLOGIK ASOSLARI	164-167
<i>Xudoyqulov Shukrullo Sohibovich</i> O'ZBEKISTONDA YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA YANGI MA'NAVIY MAKONNI YARATISH TAMOIILLARI	168-172

<i>Ibrogimova Gulbaxor Eshmatmatovna</i> MA'NAViy-AXLOQiy TANLOV TUSHUNCHASI VA UNING FALSAFIY MOHIYATI	173-176
--	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abduraxmonova Ra'no Kosimovna</i> NEMIS TILIDAGI DINIY MATNLARNING O'ZBEK TILIGA	177-182
<i>Abdusalimov Abdulaziz Abdumutal o'g'li</i> INGLIZ TILI MODAL FE'LLARINING TIPOLOGIK TALQINI	183-188
<i>Abduraximova Okila Gayratovna</i> ZAMONAVIY NEMIS TILIDA NEOLOGIZMLAR TIPOLOGIYASI VA TASNIFI	189-194
<i>Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi</i> TERMIN, TERMINOLOGIYA VA ULARNING YONDOSH TUSHUNCHALARGA MUNOSABATI	195-198
<i>Sayitqulova Zilola Xusniddin qizi</i> BADIY ASARLARDA PERSONAJLARARO MUNOSABATLARNING LINGVOMADANIY VA PRAGMATIK TAHLILI (O'ZBEK VA INGLIZ ADABIYOTI MISOLIDA).....	199-203
<i>Khodjayeva Khurshida Sharafitdinovna</i> LANGUAGE CHANGE AND THE EMERGENCE OF NEW LEXICAL UNITS IN THE DIGITAL ERA	204-209

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Реймбаев Абдулла Курбанбаевич</i> РАССУЖДЕНИЯ ОБ УГОЛОВНО-ПРАВОВОМ ПОНЯТИИ УЧАСТИЯ В ПРЕСТУПЛЕНИИ	210-215
<i>Sayfiddinov Aqliddin Anvarjon o'g'li</i> HUDUDLARNI IJTIMOiy-IQTISODIY RIVOJLANTIRISHDA MAHALLIY KENGASHLAR FAOLIYATINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH: RETROSPEKTIV TAHLIL	216-222
<i>Samandarova Feruza Baxromjon qizi</i> YASHIL DAVLAT XARIDLARI	223-229
<i>Rasulov Siroj Sodiq o'g'li</i> DAVLAT BOSHQARUVIDA ODILLIK PRINSIPI TALQINI	230-233
<i>Aslanov Sharafiddin Xayrullayevich</i> IQTISODIY JINOYATLARNING MAZMUN-MOHIYATI VA ULARNING OLDINI OLISH MEXANIZMLARI	234-238

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Akbarova Gulhayo Oybekovna</i> TA'LIM 5.0 KONSEPTSIYASI ASOSIDA "QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARI" FANINI O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH	239-246
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KREATIV TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISHDA SHAXSGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING ROLI	247-251

Aytmuratov Ajiniyaz Jumabay Uli

TALABALARNING MODELLASHTIRISHGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA
RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH 252-255

Najmetdinov Ma'ruf G'ayratovich

O'QUVCHILARNING SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA
MULTIPLATFORMADAN FOYDALANISH METODIKASI MODEL 256-265

Javliyeva Shahnoza Bahodirovna

TA'LIM SIFATINI TA'MINLASHGA YO'NALTIRILGAN O'QUV-TARBIYAVIY
JARAYONNI TASHKIL ETISH VA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH
TEXNOLOGIYASI 266-269

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI - PHILOLOGICAL SCIENCES**Received:** 10 October 2025**Accepted:** 25 October 2025**Published:** 2 November 2025*Article / Original Paper***LINGUOPRAGMATIC ANALYSIS OF DEICTIC UNITS BASED ON TRANSLATION
SAMPLES OF RELIGIOUS TEXTS FROM GERMAN LANGUAGE INTO UZBEK
LANGUAGE****Abdurakhmonova Ra'no Kasimovna,**

Independent Researcher (DSc)

Namangan State Institute of Foreign Languages

Abstract. This article analyzes the linguo-pragmatic features of deictic expressions based on the translations of German religious texts into Uzbek. Typological differences between the German and Uzbek languages, as well as the semantic and cultural connotations of religious texts, often create certain challenges in the translation process. Therefore, the study focuses on the translator's pragmatic competence, the correct understanding of intercultural context, and the equivalent rendering of deictic units through semantic correspondence. Within a linguo-pragmatic framework, the paper explores the functional and semantic role of deixis and examines how contextual factors influence the translation process. The findings of the research have practical significance for translation studies, religious discourse analysis, and linguo-pragmatics, contributing to the development of intercultural competence in foreign language education.

Keywords: deixis, linguo-pragmatics, religious texts, translation, personal deixis, spatial and temporal deixis, intercultural communication, equivalence.

**NEMIS TILIDAGI DINIY MATNLARNING O'ZBEK TILIGA QILINGAN TARJIMA
NAMUNALARI ASOSIDA DEIKTIK BIRLIKLARNING LINGVOPRAGMATIK
TAHLILI****Abduraxmonova Ra'no Kosimovna**

Namangan davlat chet tillar instituti

mustaqil izlanuvchisi (DSc)

E-mail: r.abdurakhmonova@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada nemis tilidagi diniy matnlarning o'zbek tiliga qilingan tarjimalari asosida deiktik birliklarning lingvopragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Nemis va o'zbek tillari o'rtasidagi tipologik farqlar, diniy matnlardagi semantik va madaniy konnotatsiyalar tarjima jarayonida ma'lum muammolarni yuzaga keltiradi. Shu sababli maqolada tarjimonning pragmatik kompetensiyasi, madaniyatlararo kontekstni to'g'ri anglash va deiktik birliklarni ma'nodoshlik asosida ekvivalent tarzda ifodalash masalalari alohida yoritilgan. Maqolada lingvopragmatik yondashuv asosida deiksisning funksional-semantik roli yoritilib, tarjima jarayonida kontekstual omillarning ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari tarjimashunoslik, diniy diskurs tahlili va lingvopragmatika sohalarida amaliy ahamiyatga ega bo'lib, chet tillarini o'qitishda ham interkultural kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: deiksis, lingvopragmatika, diniy matnlar, tarjima, shaxsiy deiksis, joy va vaqt deiksis, interkultural kommunikatsiya, ekvivalentlik.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I11Y2025N32>

Kirish. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev rahbarligida so'nggi yillarda chet tillarni o'rganish va tarjimashunoslik sohasini yangi bosqichga olib chiqishga qaratilgan qator islohotlar amalga oshirildi. Jumladan, 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-sonli qaror — *“Xorijiy tillarni o'rganish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida”* [1] hamda 2023-yil may oyidagi PQ-187-sonli qaror — *“Tarjimashunoslik va lingvistik tadqiqotlarni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”* [2] kabi hujjatlar ushbu sohaning huquqiy asosini mustahkamladi. Mazkur qarorlar tarjimonlardan yuqori til kompetensiyasi bilan bir qatorda pragmatik tafakkur va madaniyatlararo savodxonlikni ham talab etadi.

Nemis diniy matnlarini o'zbek tiliga tarjima qilish jarayoni o'ziga xos tilshunoslik va madaniy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Chunki nemis tili fleksiv tizimga ega bo'lib, ma'no ifodasida grammatik shakllarga tayanadi, o'zbek tili esa agglutinatativ tizimga asoslanib, ko'proq kontekst va pragmatik omillarga suyanadi. Bu esa tarjimonni faqat so'zma-so'z emas, balki kontekst asosida ma'no yaratishga undaydi. Deiktik birliklar — ya'ni shaxs, joy va vaqtga ishora qiluvchi birliklar — diniy matnlarning semantik va kommunikativ tuzilmasida markaziy o'rin tutadi. Masalan, Injil, Zabur yoki nemis protestant adabiyotlarida “Men”, “Sen”, “Bu yerda”, “Hozir” kabi birliklar faqat grammatik vazifa emas, balki ruhiy yaqinlik va ilohiy murojaat ifodasi sifatida qo'llanadi. Shu bois ularni o'zbek tiliga to'g'ri tarjima qilishda madaniy konnotatsiyalar, ruhiy mazmun, va diniy kontekstni saqlab qolish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqot aynan shunday masalalarga e'tibor qaratadi — ya'ni nemis diniy matnlaridagi deiktik birliklarning lingvopragmatik xususiyatlari, ularning o'zbek tiliga tarjima jarayonidagi semantik o'zgarishlari, va kontekstual ekvivalentlik darajasi tahlil qilinadi. Ishning ilmiy yangiligi shundaki, u tarjima jarayonini nafaqat lingvistik, balki pragmatik, madaniy va kommunikativ omillar bilan bog'liq holda tahlil qiladi. Tadqiqot natijalari tarjimashunoslik, lingvopragmatika va diniy diskurs sohalarida amaliy ahamiyat kasb etadi hamda chet tillarini o'qitishda interkultural kompetensiyani rivojlantirish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Nemis diniy adabiyotining eng muhim manbalaridan biri — Martin Lyuter tomonidan XVI asrda yaratilgan nemis tilidagi Injil tarjimasidir. Lyuter Injilni lotin tilidan xalq tiliga o'girish orqali diniy matnlarni ommaga yaqinlashtirdi. Uning tarjimasida deiktik birliklar, ya'ni shaxs, joy va vaqtga oid ishoralar matnning ma'naviy mazmunini chuqurroq ochishga xizmat qilgan. Masalan, Lyuter tarjimasidagi quyidagi jumlagacha e'tibor beramiz: „Ich bin bei euch alle Tage bis an der Welt Ende.“ (Bizning oramizda bo'laman, dunyo oxirigacha.)[3]

Bu yerda “Ich” (men) – shaxsiy deiksis, “bei euch” (sizlarning orangizda) – joy deiksisi, “alle Tage” (har kuni) esa vaqt deiksisidir. Mazkur ibora orqali xudo bilan inson o'rtasidagi ruhiy yaqinlik, abadiy hamroh bo'lish g'oyasi ifodalanadi.

O'zbek tiliga bu jumla quyidagicha tarjima qilinadi:

“Men sizlar bilanman, dunyo oxirigacha.”

Tarjimon bu yerda grammatik tuzilmani soddalashtirgan, biroq deiktik mazmunni saqlab qolgan. “Men” shaxs olmoshi orqali ilohiy subyektning mavjudligi, “sizlar bilanman” orqali esa ishonch va ruhiy bog'liqlik ifodalanagan. Nemis tilidagi “bei euch” birikmasining o'zbek tilidagi “sizlar bilanman” shaklida ifodalanishi — madaniy ekvivalentlikning muvaffaqiyatli namunasi hisoblanadi.

Lingvopragmatik nuqtai nazardan, bu tarjima o'quvchida Xudo bilan yaqinlik va tinchlik hissini uyg'otadi. Demak, tarjimada deiktik birliklarning semantik va emotsional kuchi saqlanib qolgan. Shuningdek, Lyuter tarjimasidagi bu kabi birliklar orqali diniy diskursda subyektiv va kollektiv "men" munosabatlari shakllantirilganini kuzatish mumkin.

Nemis romantizmi davrida yozilgan Fridrix Shleyermaxerning ushbu asari diniy-falsafiy nutq shaklida yaratilgan bo'lib, unda xudo, inson va jamiyat o'rtasidagi muloqot markaziy mavzudir. Asar tilida ko'plab subyektiv va ijtimoiy deiktik birliklar uchraydi, ular muallifning auditoriyaga murojaatini, ya'ni interaktiv kommunikatsiyani ta'minlaydi[4].

Masalan, quyidagi misolga e'tibor beramiz:

"Du, mein Freund, der du glaubst, die Religion sei nur eine leere Form – höre mich an!"

(Sen, mening do'stim, sen o'ylaysan, din faqat bo'sh shakldir — meni tingla!)

Bu jumlada "Du" (sen) — shaxsiy deiksis, "mein Freund" (mening do'stim) — emotiv va ijtimoiy deiksis, "mich" (meni) esa nutq yo'nalishini belgilovchi kommunikativ markaz hisoblanadi. O'zbek tiliga bu jumla quyidagicha tarjima qilinadi:

"Sen, mening do'stim, dinni faqat tashqi shakl deb o'ylaysan — meni tingla!"

Tarjimada shaxs olmoshlari to'liq ekvivalent tarzda saqlangan, bu esa muallifning hissiy ohangini o'zbek o'quvchisiga yetkazadi. Deiktik birliklarning bu shaklda tarjima qilinishi natijasida matnda muallif va o'quvchi o'rtasidagi psixologik aloqa mustahkamlanadi.

Lingvopragmatik nuqtai nazardan, Shleyermaxer "Du" olmoshi orqali o'quvchini bevosita suhbatga jalb qiladi, "ichki dialog" yaratadi va diniy mavzuni falsafiy muloqot shakliga aylantiradi. O'zbek tarjimasida bu jarayon "sen" olmoshi orqali muvaffaqiyatli ifodalangan. Bunda tarjimon nafaqat grammatik, balki madaniy kontekstni ham to'liq hisobga olgan. Shunday qilib, Shleyermaxer matnidagi deiktik birliklar ruhiy muloqot, e'tiqod va tafakkur birligini aks ettiradi. Ularning o'zbek tiliga ekvivalent tarzda tarjima qilinishi esa pragmatik moslik va semantik aniqlikni ta'minlagan.

Har ikkala asar tahlili shuni ko'rsatadiki, nemis diniy matnlarida deiktik birliklar faqat tilshunoslik unsuri emas, balki diniy kommunikatsiyaning ruhiy ko'prigi sifatida xizmat qiladi. Ular orqali muallif Xudo, inson va jamiyat o'rtasidagi subyektiv munosabatni ifodalaydi. O'zbek tiliga tarjima jarayonida esa bu birliklar semantik yaqinlik, pragmatik ekvivalentlik va madaniy moslashuv asosida qayta shakllantiriladi. Bu esa tarjimonning pragmatik kompetensiyasi va interkultural tafakkurini namoyon etadi. Shu bois deiktik birliklarning lingvopragmatik tahlili diniy matnlarni chuqurroq tushunish, ularni o'zbek tilida tabiiy, madaniy va ruhiy jihatdan to'g'ri aks ettirish uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Tahlillar va takliflar. Nemis diniy matnlarida deiktik birliklarning ishlatilishi asosan uch asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi: shaxsiy deiksis, joy (makon) deiksisi, va vaqt deiksisi. Ushbu birliklar diniy diskursda nafaqat referensial ma'no ifodalaydi, balki emotiv, pragmatik va kontekstual yuklamani ham o'z ichiga oladi. Tarjima jarayonida ularning to'g'ri ifodalanishi diniy matnning semantik yaxlitligi va ilohiy ruhiyatini saqlab qolish uchun muhimdir.

Diniy matnlarda "Men", "Sen", "U" kabi shaxs olmoshlari nafaqat grammatik vazifani, balki ruhiy muloqotning manba va qabul qiluvchisini belgilaydi. Bu holat xususan *Injilning nemischa tarjimalarida* yaqqol ko'zga tashlanadi. Masalan, "Matto 28:20" da quyidagi jumla mavjud: „Ich bin bei euch alle Tage bis an der Welt Ende.“[5] (Men sizlar bilanman, dunyo oxirigacha.)

Bu yerda “Ich” – Xudo yoki Iso Masihning o‘z shaxsi bilan murojaat qilayotganini bildiradi. “Bei euch” esa “sizlar bilan” degan ma’noda jamoaga, ya’ni mo‘minlarga nisbatan qo‘llanadi.

O‘zbek tarjimasida bu quyidagicha ifodalangan:

“Men sizlar bilanman, dunyo oxirigacha.”

Tarjimada shaxs olmoshlari to‘liq ekvivalent tarzda saqlangan. Biroq o‘zbek tilida bu ibora ko‘proq ruhiy ishonch, e’tiqod va taskin hissini uyg‘otadi. Bu holat lingvopragmatik nuqtai nazardan, madaniy konnotatsiya va pragmatik moslashuv natijasidir.

Nemis tilidagi “Ich bin bei euch” tuzilmasida joy deiksisi (“bei”) ilohiy mavjudlikni yaqinlik shaklida ifodalaydi, o‘zbek tarjimasida esa “bilanman” so‘zi birlik va sadoqat ma’nosini kuchaytiradi. Bu misolda grammatik jihatdan bir xil birliklar qo‘llangan bo‘lsa-da, pragmatik jihatdan ularning ma’nosi madaniy idrok orqali kengaygan.

Nemis diniy matnlarida joyga oid deiktik birliklar (“hier” – bu yerda, “dort” – u yerda, “oben” – yuqorida, “unten” – pastda) nafaqat fazoviy joylashuvni, balki ma’naviy holatni ham bildiradi. Masalan, *Zabur (Psalmen)* da quyidagi ifoda mavjud: „Der Herr ist hier.“ [6] (Rabbim shu yerda.) Bu ibora o‘zbek tiliga: “Parvardigor shu yerda.” deb tarjima qilingan.

Bu joy deiksisida “hier” (“bu yerda”) grammatik jihatdan joyni bildirsa-da, diniy kontekstdagi mazmuni ilohiy yaqinlik, ruhiy huzur va mavjudlikni anglatadi. O‘zbek tarjimasida esa “shu yerda” birikmasi faqat joyni emas, balki Allohning har doim inson bilan birga ekanligini ham ifodalaydi. Bu tarjimada lingvopragmatik ekvivalentlik yuqori darajada ta’minlangan, chunki tarjimon semantik ma’nodan tashqari konnotativ (ruhiy) ma’noni ham uzatgan.

Vaqt deiksisi diniy matnlarda ilohiy abadiylik tushunchasini ifodalashda muhim o‘rin tutadi. Nemis diniy matnlarida “heute” (bugun), “morgen” (ertaga), “immer” (doimo) kabi birliklar metaforik ma’noda ishlatiladi.

Masalan, *Yuhanno 8:12* da shunday deyiladi: „Ich bin das Licht der Welt. Wer mir nachfolgt, wird nicht in der Finsternis wandeln, sondern wird das Licht des Lebens haben.“ [7] (Men dunyoning nuriman. Kim Menga ergashsa, u zulmatda yurmaydi, balki hayot nuriga ega bo‘ladi.) Bu ibora o‘zbek tarjimasida:

“Men dunyoning nuriman. Kim Menga ergashsa, u zulmatda yurmaydi, balki hayot nurini topadi.” Bu yerda “bin” (hozirgi zamon fe’li) vaqt deiksisini bildiradi — Xudo abadiy mavjud, ya’ni “hozir ham, o‘tgan va kelajakda ham nur manbai”. O‘zbek tarjimasida “men ...man” tuzilmasi orqali bu abadiy zamon tushunchasi saqlangan. Demak, vaqt deiksisi tarjimada grammatik jihatdan o‘zgarmagan, lekin semantik va diniy konnotatsiya boyitilgan. Bu esa tarjimonning pragmatik kompetensiyasini namoyon etadi.

ridrix Shleyermaxer o‘zining “*Über die Religion*” asarida deiktik birliklardan dialogik muloqot vositasi sifatida foydalanadi. Uning matnlarida “Du”, “Ihr”, “Wir” kabi birliklar o‘quvchini bevosita suhbatga tortadi, ya’ni nutqni interaktiv shaklga keltiradi.

Misol: „Du, mein Freund, der du glaubst, die Religion sei nur eine leere Form – höre mich an!“ (Sen, mening do‘stim, dinni faqat tashqi shakl deb o‘ylaysan — meni tingla!) O‘zbek tarjimasida:

“Sen, do‘stim, dinni bo‘sh shakl deb o‘ylaysan — meni tingla!”

Bu yerda shaxs deiksisi (“sen”) orqali muallif bevosita murojaat shaklini yaratadi. Deiktik birlikning bu qo‘llanilishi lingvopragmatik ta’sir kuchini oshiradi — o‘quvchi matnga

shaxsan jalb qilinadi. Bunday birliklar tarjimada muloqot uslubini saqlab qolish orqali diniy-falsafiy mazmunni yanada tabiiy ifodalashga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, nemis diniy matnlaridagi deiktik birliklar ma'no, kontekst, va madaniy tafakkur jihatidan o'zbek tiliga o'girilganda ma'lum darajada transformatsiyaga uchraydi. Biroq bu o'zgarishlar semantik yo'qotish emas, balki pragmatik moslashuv natijasidir.

O'zbek tarjimonlari deiksisni faqat grammatik birlik sifatida emas, balki kontekstual ma'no yuklovchi kommunikativ ko'rsatkich sifatida talqin qilganlari bois, diniy mazmun tabiiy va tushunarli tarzda yetkazilgan.

Bu holat shuni ko'rsatadiki, lingvopragmatik yondashuv diniy matn tarjimasida muhim ahamiyat kasb etadi — u so'zning faqat lug'aviy emas, balki ruhiy, ijtimoiy va madaniy ma'nosini ham ochishga imkon beradi.

Xulosa. Nemis diniy matnlarini o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida deiktik birliklarning to'g'ri talqini va lingvopragmatik funksiyalarini saqlab qolish tarjimaning semantik va madaniy aniqligini ta'minlaydi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, diniy diskursda ishlatilgan shaxs, joy va vaqt deiksislari nafaqat til birliklari, balki ilohiy muloqotning kommunikativ vositasi sifatida xizmat qiladi.

Nemis tilidagi diniy matnlarda (masalan, *Die Bibel* va *F. Schleiermacher* asarlarida) deiktik birliklar yordamida Xudo va inson o'rtasidagi ruhiy masofa qisqartiriladi, ularning o'zaro aloqasi dialogik shaklga keltiriladi. O'zbek tarjimasida esa ushbu birliklar madaniy va diniy konnotatsiyalar hisobga olingan holda tabiiy tarzda moslashtirilgan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki:

1. Shaxs deiksislari ("Men", "Sen", "U") tarjimada identifikatsiya va iymon ifodasi vositasi sifatida ishlaydi.
2. Joy deiksislari ("bu yerda", "u yerda") ilohiy mavjudlik va yaqinlikni anglatuvchi pragmatik ko'rsatkichga ega.
3. Vaqt deiksislari ("doimo", "bugun", "ertaga") abadiylik va vaqt orti ma'nolarini ifodalashda muhim rol o'ynaydi.

Tarjima jarayonida ba'zi deiktik birliklar madaniy-pragmatik o'zgarishlarga uchrasa-da, ular diniy matnning ruhiy mazmunini boyitgan. Shu bois, lingvopragmatik yondashuv diniy matn tarjimalarini tahlil qilishda asosiy metodlardan biri sifatida o'z ahamiyatini isbotladi.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, deiksisning tarjimada to'g'ri va kontekstual qo'llanilishi nafaqat semantik ekvivalentlikni, balki diniy ruhiyat va madaniy uyg'unlikni ham ta'minlaydi. Bu esa tarjimashunoslikda krossmadaniy muloqotni chuqurroq o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–5117-son qarori. (2021-yil 19-may). Xorijiy tillarni o'rganish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–187-son qarori. (2023-yil 26-may). Tarjimashunoslik va lingvistik tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida.
3. Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Lyons, J. (1977). *Semantics*. Vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Yuldashev, A. (2018). *Tilshunoslikda pragmatika va kontekst muammolari*. Toshkent: Fan nashriyoti.

6. Nurmatova, G. (2021). "Deiksis va uning tarjima jarayonidagi lingvopragmatik xususiyatlari." *Filologiya masalalari jurnali*, №4, 85–93-betlar.
7. Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: Brill.
8. Shirinova, D. (2020). *Tarjima nazariyasi: pragmatik yondashuv asoslari*. Toshkent: TDPU nashriyoti.
9. Die Bibel. (2017). *Lutherbibel 2017: Standardausgabe*. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 11 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).